МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-психологічної освіти та фізичної культури
Кафедра психології

Допущено до захисту
« » травня 2026 р.
В.о. зав. кафедри
_____ Борис ЯКИМЧУК

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОРОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Виконала студентка 3 курсу п30 групи
освітньої програми «Психологія»
спеціальності 053 Психологія
Жупаник Тетяна Василівна

Науковий керівник – канд. психол.наук,
доцент кафедри психології,
Данилевич Лариса Арсеніївна

Умань – 2026

ЗМІСТ

Вступ …… 3

Розділ 1. ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОРОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ …….…… 6

1.1. Сутність професійної ідентичності майбутніх психологів у теоретичних психологічних напрямках ……..……..…..... 7

1.2. Становлення професійної ідентичності майбутніх психологів ….. 12

1.3. Психологічні особливості саморозвитку та самоідентичності особистості у період професійного навчання ……..……. 17

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОРОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ……. 24

2.1. Методи дослідження професійної ідентичності та саморозвитку майбутніх психологів ……. 24

2.2. Проведення дослідження саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів та інтерпретація результатів ……. 35

2.3. Рекомендації до програми саморозвитку професійної ідентичності майбутнього психолога…….……..... 41

ВИСНОВКИ …… 50

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……..…… 52

ВСТУП

Актуальність дослідження. Становлення професійної ідентичності майбутніх психологів у період навчання є актуальним завданням закладів вищої освіти у підготовці конкурентноспроможного фахівця, що значною мірою залежать від самосвідомості та саморозвитку особистості. Адже для розвитку усвідомленої спрямованості в оволодінні професією студентами у період навчально-практичної діяльності мають значення не лише професійні інтереси майбутнього фахівця, а й ототожнення себе з професійною роллю, що залежить від рівня професійної ідентичності. Особливо гострою у зростанні професіонала також є проблема збереження індивідуальної неповторності та особистісної цілісності людини, що, зокрема, залежить від розвитку самосвідомості та мотиваційної сфери особистості (Панок, 2014).

Тому актуальним завданням закладів вищої освіти є створення психологічних практик саморозвитку майбутніх психологів відповідно до потреб суспільства, реального життя, надання психологічної допомоги, що на етапі навчання має спрямовувати пізнавальну активність фахівців до постійного професійного самовдосконалення.

Учений О.М. Кокун досліджував, що для розвитку професійної спрямованості майбутніх фахівців має важливе значення, окрім формування компетентностей, розвиток в процесі навчання професійних якостей студентів, необхідних у сфері соціальних стосунків

У дослідженні питання саморозвитку професійної ідентичності є труднощі, які пов’язані з визначенням показників самооцінювання професійних та особистісних якостей фахівця у певній сфері. Загальною є думка учених, що проблема особливостей становлення професійної ідентичності настільки глибока, що проведені дослідження не дають єдино визнаної відповіді.

Здійснений теоретичний аналіз наукових психологічних досліджень проблеми психології саморозвитку професійної ідентичності майбутніх

засвідчив актуальність та недостатню розробленість психологічних особливостей саморозвитку у становленні професійної ідентичності майбутніх психологів у період навчання у ЗВО, що дозволило визначити тему бакалаврської роботи – Психологічні особливості саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів.

Мета дослідження – узагальнити психологічні особливості сутності саморозвитку професійної ідентичності майбутнього психолога та розробити рекомендації до програми саморозвитку.

Об'єкт дослідження – саморозвиток професійної ідентичності майбутніми психологами.

Предмет дослідження – психологічні особливості саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів.

Відповідно до теми та мети дослідження окреслено такі завдання:

1. Проаналізувати наукові психологічні джерела з проблеми саморозвитку та професійної ідентичності майбутніх психологів.

2. Визначити психологічну сутність саморозвитку майбутніх психологів у період навчання у ЗВО.

3. Здійснити емпіричне дослідження саморозвитку професійної ідентичності та чинники прагнення до саморозвитку майбутніх психологів.

4. Узагальнити передумови саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів та визначити чинники, які сприяють формуванню даного феномену.

5. Розробити рекомендації до програми саморозвитку професійної ідентичності студентів-психологів.

Методи дослідження:

- *теоретичні*: аналіз, узагальнення та систематизація теоретичних та експериментальних даних досліджень з проблеми формування професійної ідентичності та чинники саморозвитку в період навчання; *емпіричні*: психологічне спостереження, бесіда, психодіагностичні методи дослідження професійної ідентичності майбутніх психологів: методика «Вивчення

статусів професійної ідентичності») Сидоренко; по саморозвитку ; статистично-математичні методи.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні даних про особливості формування професійної ідентичності та визначено роль чинників саморозвитку професійних цінностей.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблено методику дослідження професійної ідентичності майбутніх психологів та рекомендації до програми саморозвитку професійної ідентичності студентів-психологів.

Апробація результатів дослідження проводилася під час попереднього захисту, організованого кафедрою психології, пройшли апробацію учасника IX Всеукраїнських психологічних читань «Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів» (14 травня 2026 р.), опубліковані тези у збірнику матеріалів читань.

Публікації автора за темою дослідження:

Тетяна Жупаник. Психологічні особливості саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів. *Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів*: збірник матеріалів IX Всеукр. психологічних читань (м. Умань, 14 травня 2026 р.) Уманський національний університет; [ред. О. О. Андрусик]. Умань. (С... - …). 378 с. (тези)

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, має таблиці. Список використаних джерел нараховує 49 робіт українських та зарубіжних авторів.

РОЗДІЛ 1.
ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОРОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

1.1. Психологічна сутність професійної ідентичності майбутнього фахівця у наукових дослідженнях українських учених

У сучасній психологічній науці проблема професійної ідентичності посідає важливе місце, оскільки саме вона визначає рівень професійного самовизначення особистості, її готовність до майбутньої професійної діяльності, здатність до саморозвитку та професійної самореалізації. Особливої актуальності це питання набуває у процесі професійної підготовки майбутніх психологів, адже професія психолога передбачає високий рівень рефлексивності, усвідомлення власного професійного «Я», емоційної зрілості та сформованості професійних цінностей.

У науковій літературі поняття професійної ідентичності розглядається як складне інтегративне утворення особистості, що формується у процесі професійного становлення та відображає усвідомлення людиною своєї належності до певної професійної спільноти, прийняття професійних норм, цінностей і ролей. Витоки дослідження проблеми ідентичності пов’язані з працями Е. Еріксон, який трактував ідентичність як внутрішню безперервність і цілісність особистості. Учений наголошував, що становлення ідентичності є важливим етапом психосоціального розвитку людини, а професійне самовизначення виступає одним із ключових компонентів цього процесу.

Подальший розвиток концепція ідентичності отримала у працях Д. Марсія, який запропонував статусну модель ідентичності. Науковець виокремив чотири статуси ідентичності: досягнуту, передчасну, дифузну та мораторій. У контексті професійної підготовки майбутніх психологів

особливе значення має досягнута професійна ідентичність, що характеризується усвідомленим вибором професії, сформованими професійними цінностями та готовністю до професійної діяльності.

У зарубіжній психології професійна ідентичність розглядається як результат взаємодії особистісних, соціальних і професійних чинників.

Так, Д. Сьюпер у межах теорії професійного розвитку визначав професійну ідентичність через реалізацію «Я-концепції» особистості у професійній діяльності. На думку вченого, професійний вибір людини є способом реалізації власних здібностей, інтересів та життєвих цінностей.

Важливий внесок у дослідження професійної ідентичності зробили представники гуманістичної психології, зокрема К. Роджерс та А. Маслоу. Вони підкреслювали значення самореалізації, особистісного зростання та розвитку внутрішнього потенціалу людини у процесі професійного становлення. З позицій гуманістичного підходу професійна ідентичність майбутнього психолога формується через усвідомлення власної унікальності, професійних цінностей та прагнення до особистісного й професійного саморозвитку.

В українській психологічній науці професійна ідентичність розглядається як важлива складова професійного становлення особистості. Значну увагу цій проблемі приділяли українські науковці, зокрема Т. Титаренко, яка пов’язувала процес становлення ідентичності з життєвим конструюванням особистості та її здатністю до самотворення. Науковиця підкреслювала, що професійна ідентичність формується у процесі активного осмислення людиною власного життєвого та професійного досвіду.

Досліджуючи професійне становлення особистості, Л. Орбан-Лембрик зазначає, що професійна ідентичність є результатом професійної соціалізації, засвоєння професійних ролей, норм та цінностей. Важливу роль у її формуванні відіграє освітнє середовище закладу вищої освіти, професійна підготовка та практична діяльність студентів.

У контексті підготовки майбутніх психологів професійна ідентичність має специфічні особливості. Професія психолога належить до соціономічного типу професій, де основним інструментом професійної діяльності виступає особистість самого фахівця. Саме тому професійна ідентичність майбутнього психолога тісно пов'язана з розвитком рефлексії, емпатії, професійної самосвідомості, здатності до саморегуляції та особистісного саморозвитку.

На думку учених (Чепелєва, 2019), професійна підготовка психологів має бути спрямована не лише на формування професійних знань і навичок, а й на розвиток професійної самосвідомості та особистісної зрілості майбутнього фахівця. У цьому контексті професійна ідентичність виступає важливим показником готовності студента до майбутньої професійної діяльності.

Сучасні наукові підходи дозволяють розглядати професійну ідентичність майбутніх психологів як багатовимірне психологічне утворення, що включає когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти.

Когнітивний компонент охоплює знання про професію та усвідомлення власної професійної ролі; емоційно-ціннісний – ставлення до професії, професійні цінності та мотивацію; поведінковий – готовність до професійної діяльності, професійного саморозвитку та самореалізації. Таким чином, аналіз наукових підходів свідчить, що професійна ідентичність майбутніх психологів є складним динамічним утворенням, яке формується у процесі професійного навчання, особистісного розвитку та професійної соціалізації. Вона визначає рівень професійного самовизначення особистості, її готовність до професійної діяльності та здатність до подальшого професійного саморозвитку. Формування професійної ідентичності майбутніх психологів є важливою умовою становлення компетентного, рефлексивного та психологічно зрілого фахівця.

В українській сучасній психологічній науці спостерігається активізація досліджень, присвячених проблемі професійної ідентичності майбутніх

психологів. У своїх дослідження учені (Андрієвська-Семенюк. 2020; Ляшенко, 2021; Шахов, 2020;) вважають необхідним вивчати феномен професійної ідентичності у контексті різноманітних особливостей психічного розвитку особистості: інтерактивних, перцептивних, комунікативних, екзистенційних, функціональних, ментальних і мовних.

Сучасні науковці розглядають професійну ідентичність як ключовий чинник професійного становлення особистості, її готовності до майбутньої діяльності, професійної самореалізації та психологічної стійкості. Особлива увага приділяється питанням професійної самосвідомості, професійного самовизначення, рефлексії, мотивації та психологічних детермінант професійного розвитку студентів-психологів.

Так, у дослідженні Володимир Шахов та Владислав Шахов «Ієрархія психологічних детермінант розвитку професійної ідентичності студентів – майбутніх психологів» (2020) професійна ідентичність розглядається як результат взаємодії внутрішніх психологічних чинників особистості. Автори доводять, що важливими детермінантами розвитку професійної ідентичності є самооцінка, локус контролю, співвідношення «Я-актуального» та «Я-ідеального», а також рівень професійного самовизначення. Дослідники підкреслюють, що сформована професійна ідентичність сприяє професійній зрілості майбутнього психолога та його готовності до професійної діяльності.

У 2020 році Інна Бойченко у праці «Психолого-педагогічні особливості становлення професійної самоідентичності майбутнього психолога» дослідила структурні компоненти професійної самоідентичності студентів-психологів. Авторка визначає професійну самоідентичність як інтегративне утворення, що включає когнітивний, мотиваційний, емоційний і поведінковий компоненти. Особливу увагу приділено впливу освітнього середовища та професійної підготовки на формування професійного «Я» майбутнього психолога.

Важливе значення для сучасних досліджень має праця Олена Танасійчук «Психологічні особливості професійного становлення майбутніх психологів» (2020). Науковиця акцентує увагу на взаємозв'язку професійної ідентичності з мотивацією професійної діяльності, самооцінкою та професійною самореалізацією студентів. Результати дослідження показали, що успішне професійне становлення майбутніх психологів значною мірою залежить від розвитку професійної рефлексії та усвідомлення власної професійної ролі.

У дослідженні Олексій Ляшенко «Особливості становлення професійної ідентичності в майбутніх психологів у процесі навчання» (2021) аналізуються зміни показників професійної ідентичності студентів на різних етапах навчання у закладі вищої освіти. Автор доводить, що професійна ідентичність формується поступово та залежить від рівня професійної мотивації, адаптації до навчання, ціннісного ставлення до професії та активної професійної позиції студента. Особливу роль у цьому процесі відіграє практична підготовка майбутніх психологів та їхня участь у професійно орієнтованій діяльності.

Учена О. Андрієвська-Семеник (2020) досліджувала питання формування професійної ідентичності майбутніх психологів у період навчання та узагальнила важливість професійної ідентичності як умови формування компетентності фахівця. Адже у ході становлення ототожнення себе з професією розвивається професійна самосвідомість, засвоюються професійні цінності та позитивне ставлення майбутньої професійної діяльності.

Актуальність проблеми професійної самосвідомості майбутніх психологів значно посилилася у зв'язку зі зростанням суспільного запиту на психологічну допомогу в умовах соціальних криз та воєнних викликів. Зокрема, І. Каряка у статті «Психологічні особливості розвитку професійної самосвідомості майбутніх психологів» (2026) розглядає професійну самосвідомість як основу формування професійної ідентичності. Авторка

визначає, що важливими чинниками розвитку професійної самосвідомості є саморефлексія, професійна мотивація, ціннісні орієнтації та освітнє середовище закладу вищої освіти. Дослідження акцентує увагу на необхідності створення психологічних умов для особистісного та професійного саморозвитку студентів-психологів.

Сучасні українські дослідники також наголошують на тому, що професійна ідентичність майбутнього психолога формується в умовах постійного саморозвитку, професійної рефлексії та особистісного зростання. У наукових працях професійна ідентичність визначається як динамічне психологічне утворення, яке змінюється під впливом освітнього середовища, професійного досвіду та індивідуально-психологічних особливостей особистості.

Розглянемо сутність основних теоретичних підходів до проблеми професійної ідентичності. На- відміну від інших видів іденти-чності, зокрема статевої чи етнічної, професійна ідентичність передбачає специфічну цілеспрямовану та організовану підготовку, яка запланована та 10 контролюється в суспільстві на основі навчальних програм в період навчання у ЗВО. Цей соціальний інститут здобуття вищої освіти забезпечує отримання спеціальності та формування професійної ідентичності, що також стосується спеціальності «Психологія».

Ученими розглядаються поняття професійна ідентичність студента та професійна ідентичність фахівця не однаково, які суттєво відмінні психологічні феномени, що вирізняються розумінням ролі, статусу, цілями та набутими компетентностями [2, 5, 9 та інші]. У дослідженні проблеми професійної ідентичності майбутніх психологів вирізняється потреба вийти за рамки суто академічного статусу – студента. Адже це має прямий вплив на якість професійної підготовки та розвиток у майбутніх психологів усвідомлення рівня готовності до виконання фахових завдань на різних етапах їхньої кар'єри. За результатами дослідження А. Борисюк, підтверджується, що існують певні проблеми і протиріччя у професійній

ідентичності психологів-практиків. Наприклад, збільшення у сучасному світі різноманітності психологічних послуг призводить до необхідності перегляду орієнтирів у переліку набутих компетентностей у підготовці фахівців та їхнього професійного становлення На думку учених (Павлюк, Яблонська) професійна ідентичність є невіддільною частиною особистісної ідентичності [...]. Натомість, Ж. П. Вірна стверджує, що формування професійної ідентичності сприяє цілісному розвитку особистості і виступає ключовим фактором у цьому процесі [....]. Професійна самоідентичність майбутніх психологів є актуальним дослідженням у сучасних учених, що також поєднується з категорією професійний саморозвиток. Питання психологічних особливостей професійного саморозвитку у студентському віці досліджували учені: Г. Костюк, В. Поліщук, О. Скрипченко, О. Сергєєнкова, М. Савчин та інші [5, 13, 18].

Отже, аналіз наукових досліджень українських учених 2020–2026 років свідчить про зростання наукового інтересу до проблеми професійної ідентичності майбутніх психологів. У сучасних дослідженнях професійна ідентичність розглядається як багатокомпонентне утворення, що охоплює професійну самосвідомість, мотивацію, професійні цінності, рефлексію та готовність до професійної діяльності. Формування професійної ідентичності майбутніх психологів визначається важливою умовою їхнього професійного становлення, успішної самореалізації та здатності до професійного саморозвитку.

1.2. Становлення професійної ідентичності та самосвідомості майбутніх психологів

Аналіз останніх досліджень в українській психологічній науці показав, що серед науковців існує різноманітність у поглядах щодо питання професійної ідентичності та його ролі в загальній структурі особистості. Особливо це стосується майбутніх психологів та процесу навчання у

закладах вищої освіти, оскільки існують труднощі у професійній спрямованості перед вступом на факультети підготовки психологів. Адже для формування образу Я-практичний психолог необхідне на початку навчання усвідомлене самовизначення.

Майбутні студенти мають визначити свої цілі та завдання у майбутній професійній діяльності. Як відомо, цей процес є складним і важливим, оскільки від нього залежить не лише набуття знань та якість практичної підготовки, а й вплив під час виконання завдань практики на дітей, й ставлення до обов'язків і розуміння сенсу навчання. Такі висновки були зроблені у дослідженнях професійної ідентичності студентів-психологів на початку навчання на першому курсі, та порівняння поглядів і сформованість професійних цінностей, особистого самовизначення, які мають значення як під час набуття фахових знань, так і в спілкуванні з практикуючими фахівцями.

Ми ставили завдання визначити основні підходи до питання саморозвитку професійної ідентичності. Одним з сучасних підходів розглядаємо когнітивно-поведінковий, оскільки цей підхід стосується питання саморозвитку особистості у формуванні професійної ідентичності майбутнього психолога.

У сучасній психологічній науці когнітивно-поведінкові теоретичні положення розкриваються особливості розвитку особистості, самопізнання та формування ефективних моделей поведінки. Теоретичні засади когнітивно-поведінкового підходу мають важливе значення для дослідження проблеми саморозвитку та формування професійної ідентичності майбутніх психологів, оскільки професійне становлення фахівця значною мірою залежить від особливостей його мислення, емоційного реагування, поведінкових стратегій та здатності до саморефлексії.

Засновник даного підходу А. Бек розглядав психологічні труднощі особистості які можуть бути наслідком дисфункціональних переконань та негативних автоматичних думок. Відповідно до когнітивного підходу,

емоційні стани та поведінка людини значною мірою визначаються її інтерпретацією подій, а не самими подіями. У контексті професійного становлення майбутніх психологів це означає, що професійна самооцінка, впевненість у власних професійних можливостях та готовність до професійної діяльності залежать від сформованих когнітивних установок і уявлень про себе як майбутнього фахівця.

Учений А. Елліс, як автор раціонально-емоційної поведінкової терапії, переконливо доводив, що емоційні проблеми людини виникають через ірраціональні та неадаптивні способи мислення. Для майбутніх психологів особливого значення набуває розвиток здатності усвідомлювати власні когнітивні викривлення, аналізувати внутрішні переконання та формувати реалістичне ставлення до себе й професійної діяльності.

Тому, на основі позицій когнітивно-поведінкового підходу має значення саморозвиток особистості розглядати як активний процес усвідомлення та зміни неефективних когнітивних схем, поведінкових реакцій і способів емоційного реагування. Адже для саморозвитку майбутнього психолога важливим є набуття навичок самоспостереження, саморегуляції, рефлексії та конструктивного мислення. У процесі професійного навчання студенти-психологи навчаються аналізувати власні емоційні стани, поведінкові моделі та професійні установки, що сприяє їхньому особистісному та професійному зростанню.

Одним із ключових понять когнітивно-поведінкової терапії є поняття когнітивних схем – стійких уявлень людини про себе, інших людей і навколишній світ. Саме когнітивні схеми впливають на формування професійної ідентичності майбутнього психолога, його професійної самооцінки та ставлення до майбутньої професії. Позитивні когнітивні установки сприяють формуванню професійної впевненості, професійної мотивації та готовності до професійної самореалізації.

У процесі професійного навчання майбутніх психологів важливу роль відіграє розвиток адаптивних поведінкових стратегій. Когнітивно-

поведінковий підхід акцентує увагу на формуванні ефективних способів подолання стресових ситуацій, розвитку навичок емоційної саморегуляції, комунікативної компетентності та конструктивної взаємодії з іншими людьми. Це має особливе значення для професії психолога, яка передбачає високий рівень емоційного навантаження та відповідальності у професійній діяльності.

Когнітивно-поведінкова терапія також підкреслює значення рефлексії у процесі саморозвитку особистості. Майбутній психолог повинен усвідомлювати власні внутрішні конфлікти, емоційні реакції та поведінкові патерни, оскільки рівень його професійної компетентності значною мірою залежить від здатності до самопізнання та особистісної зрілості. Рефлексивність сприяє формуванню професійної самосвідомості та професійної ідентичності особистості.

У контексті формування професійної ідентичності майбутнього психолога когнітивно-поведінковий підхід розглядає професійне становлення як процес поступового формування позитивного професійного образу «Я». Студент-психолог у процесі навчання формує уявлення про себе як про майбутнього фахівця, оцінює власні професійні можливості, засвоює професійні цінності та норми професійної поведінки. Важливим чинником цього процесу є розвиток самоефективності — віри людини у власну здатність успішно виконувати професійні завдання.

Особливого значення у когнітивно-поведінковому підході набуває проблема професійної мотивації. Формування внутрішньої мотивації до професійного розвитку, самовдосконалення та професійної діяльності сприяє активному професійному становленню майбутнього психолога. Водночас негативні когнітивні установки, страх професійної невдачі або невпевненість у власних можливостях можуть ускладнювати процес формування професійної ідентичності.

Таким чином, когнітивно-поведінковий підхід розглядає саморозвиток особистості та формування професійної ідентичності майбутнього психолога

як процес усвідомлення й трансформації когнітивних установок, розвитку адаптивних поведінкових стратегій, професійної рефлексії та емоційної саморегуляції. Використання положень когнітивно-поведінкової терапії у професійній підготовці майбутніх психологів сприяє розвитку професійної самосвідомості, психологічної стійкості, професійної впевненості та готовності до ефективної професійної діяльності.

1.3. Психологічні особливості саморозвитку особистості у професійному становленні та професійній ідентичності майбутнього психолога

Період професійного навчання є важливим етапом особистісного та професійного становлення майбутніх психологів. Саме в цей час відбувається активний процес формування професійної самосвідомості, професійних цінностей, мотивації до майбутньої діяльності та професійної ідентичності. Особливого значення набувають процеси саморозвитку та самоідентичності особистості, які визначають рівень готовності студента до майбутньої професійної діяльності та його здатність до професійної самореалізації.

У психологічній науці саморозвиток розглядається як свідомий, цілеспрямований процес особистісних змін, спрямований на вдосконалення власних якостей, здібностей, професійних умінь та внутрішнього потенціалу особистості. Для майбутнього психолога саморозвиток є необхідною умовою професійного становлення, оскільки професійна діяльність психолога передбачає постійну роботу над собою, розвиток рефлексії, емоційної стійкості, емпатії та комунікативної компетентності.

Важливе значення у процесі професійного навчання має самоідентичність особистості, яка відображає усвідомлення людиною власної унікальності, цінностей, професійних орієнтацій та належності до певної професійної спільноти. Самоідентичність майбутнього психолога формується

у процесі професійної соціалізації, навчальної діяльності, професійної взаємодії та особистісної рефлексії.

На думку Е. Еріксон, становлення ідентичності є центральним завданням юнацького віку, коли особистість прагне зрозуміти власне місце у суспільстві та визначити життєві й професійні орієнтири. У період професійного навчання майбутні психологи активно осмислюють власне професійне «Я», співвідносять особистісні якості з вимогами професії та формують систему професійних цінностей.

Процес саморозвитку майбутніх психологів має низку психологічних особливостей. Насамперед він характеризується високим рівнем рефлексивності. Професійна підготовка психологів передбачає здатність до самоаналізу, усвідомлення власних емоційних станів, поведінкових реакцій та особистісних особливостей. Рефлексія виступає важливим механізмом професійного самопізнання та сприяє формуванню адекватної професійної самооцінки.

Іншою важливою особливістю є розвиток мотивації до професійного самовдосконалення. У процесі навчання студенти-психологи не лише здобувають професійні знання та навички, а й формують внутрішню потребу у професійному та особистісному зростанні. Саморозвиток у цьому контексті пов’язаний із прагненням до самореалізації, професійної компетентності та психологічної зрілості.

Суттєвий вплив на формування самоідентичності майбутніх психологів має освітнє середовище закладу вищої освіти. Під час професійного навчання студенти засвоюють професійні норми, цінності, етичні принципи та моделі професійної поведінки. Важливу роль у цьому процесі відіграють практична підготовка, професійне спілкування з викладачами та участь у тренінгових і консультативних формах роботи.

Особливістю саморозвитку майбутніх психологів є також тісний взаємозв’язок особистісного та професійного розвитку. Професія психолога

передбачає використання власної особистості як основного інструмента професійної діяльності. Саме тому професійне становлення психолога неможливе без розвитку емоційної зрілості, толерантності, емпатії, навичок саморегуляції та психологічної стійкості.

Важливе значення у процесі формування самоідентичності має професійна рефлексія, яка забезпечує усвідомлення власної професійної позиції, професійних можливостей та перспектив подальшого розвитку. Майбутній психолог поступово формує уявлення про себе як про суб'єкта професійної діяльності, що сприяє розвитку професійної впевненості та відповідальності.

Сучасні українські дослідники підкреслюють, що саморозвиток і професійна самоідентичність студентів-психологів значною мірою залежать від рівня їхньої внутрішньої активності, професійної мотивації та здатності до самопізнання. У процесі професійного навчання особистість майбутнього психолога проходить складний шлях професійного самовизначення, що супроводжується переосмисленням власних цінностей, життєвих цілей та професійних перспектив.

Отже, психологічні особливості саморозвитку та самоідентичності особистості у період професійного навчання майбутніх психологів полягають у формуванні професійної самосвідомості, розвитку рефлексії, професійної мотивації, емоційної зрілості та готовності до професійної діяльності. Саморозвиток і самоідентичність виступають важливими умовами професійного становлення майбутнього психолога, його професійної компетентності та здатності до ефективної професійної самореалізації.

У саморозвитку майбутнього психолога як свідомої безперервної діяльності, має значення спрямованість особистості щодо підвищення професійних знань, навичок, тобто, професійних компетентностей, а також, розвиток особистісних якостей та емоційного інтелекту, що є основою професійного становлення. Адже відкритість до знань на шляху

професіоналізації має підвищувати ефективність надання психологічної допомоги як собі, самоактуалізації так і сприяти розвитку адаптивних навичок у майбутній фаховій діяльності.

На основі узагальнення наукових джерел, до ключових аспектів саморозвитку майбутнього психолога відносяться наступні:

1) професійна компетентність, яка передбачає постійне оновлення знань, вивчення нових методів консультування, психотерапії та діагностики.

2) особистісне самовдосконалення та саморозвиток, який передбачає зростання емоційної стійкості, рефлексії (самоаналізу), емпатії та комунікативних навичок. Інструментами особистісного саморозвитку можуть вважатися: проходження тренінгів, вебінарів, курсів та майстер-класів; читання спеціалізованої літератури та досліджень; проходження особистої терапії та супервізії (дослідження власного психологічного стану). Серед етапів особистісного зростання є проблема подолання бар'єрів саморозвитку: усвідомлення та робота з особистісними та професійними бар'єрами, що заважають розвитку.

3) формування професійної ідентичності**:** Усвідомлення себе як фахівця, прийняття професійних цінностей та етичних норм. Саморозвиток дозволяє майбутньому психологу не лише підвищити якість своєї роботи, а й уникнути професійного вигорання, забезпечуючи тривалу професійну придатність.

Серед особливостей психологічного портрету психолога визначені наступні особистісні характеристики:

1) високі (загальні) розумові здібності, бути проникливим, розсудливим, мати розвинене аналітичне мислення, дослідником;

2) мати розвинений соціальний інтелект: бути соціально активну в спілкуванні;

3). відповідальним, добросовісним, добре розвинену емоційно-вольову

сферу, вміння себе контролювати; сміливо вирішувати практичні питання;

4) бути стриманим, спокійним стресостійким та життєстійким, уміти приймати людину без критики та оцінювання.

Оволодіння знаннями з практичної психології (Панок, 2014) неможливо звести лише до засвоєння інформації та вироблення навичок, адже одночасно змінюватися внутрішня психічна структура суб'єкту професійної ідентичності [24]. Для цього психологічні знання повинні мати суб'єктивну значущість для майбутнього фахівця.

До основних напрямів професійного саморозвитку майбутніх психологів відносяться наступні:

- перш за все саморозвиток передбачає самовдосконалення самої особистості: формування емоційної стійкості, критичного та креативного мислення, саморефлексії, самопізнання;

- для майбутнього психолога важливим є професійне становлення в період навчання у ЗВО, зокрема: набуття психологічних знань, досвіду проведення різних методів діагностики, на практиці проведення консультацій, організація, участь та розробка тренінгів;

- важливим етапом практичної підготовки до фахової роботи є активне проходження різних видів практик, набуття досвіду роботи у супервізії, формування адаптивності особистості;

- фахівцями також визначена важлива роль мотиваційної сфери: зокрема має значення професійна спрямованість, сформованість професійних інтересів, відкритість до нового досвіду, самореалізації.

Отже, до факторів саморозвитку професійної ідентичності відносяться:

1) перед початком навчання та протягом всього періоду набуття професійних знань актуалізується мотиваційна та ціннісна сфера - професійне самовизначення;

2) саморозвиток особистості майбутнього фахівця-психолога передбачає пропрацювання особистісних сфер (емоційної, самооцінки,), психологічні бар'єри (страхи, невпевненість, акцентуації).
3) можливості самоосвіти, доступу до ресурсів (літератури, неформальних курсів), створення технічних умов для навчання . [……]

Як зазначено у дослідженнях психологів, для професійного становлення студентами мають бути оцінені індивідуальні якості, які мають бути розвинені у психолога: емоційну стійкість, аналітичне та критичне мислення, самоаналіз. [20, 23, 30.]

Отже, проведений аналіз наукових джерел з проблеми саморозвитку професійної ідентичності дає нам можливість узагальнити наступні положення:

- професійний саморозвиток є безперервним процесом, який має значення у підвищенні рівня професійної компетентності, наданні психологічних послуг та самореалізуватися у сфері надання психологічної допомоги.

- проблема саморозвитку професійної ідентичності найбільше актуалізується у перші роки фахової підготовки в ЗВО та є чинником розвитку зрілості особистості майбутніх психологів;

- специфічність професії психолога мають бути як інструменти його діяльності саме професійні якості – життєстійкість, розвинений емоційний та соціальний інтелекти, м’які навички, адаптивність, толерантність до невизначеності.

У майбутнього психолога за період навчання формується уявлення про фахівця як особистість - професійний портрет психолога.

Усвідомлене ставлення до професійної діяльності майбутніми психологами спрямовує розумову діяльність у набутті дослідницьких умінь та формуванні важливих професійних властивостей психолога: бути спостережливим, визначати кількісно-якісні ознаки психічних явищ, причино-наслідкові зв’язки, динаміку розвитку дитини чи дорослого, знати

методи психокорекції. Шевченко Н.Ф.. Особливості функціонування професійної свідомості психолога в процесі психотерапії. Проблеми сучасної психології. 2014. Вип. 6. С.647 Формування свідомості та самосвідомості майбутнього фахівця має відбуватися відповідно до його професійної діяльності, зокрема: усвідомлення, способи мислення, інтуїція і творчість. У сучасних психологічних дослідженнях професійна свідомість розглядається як одна з найважливіших категорій, що відображає реальну сутність процесу професійного становлення і розвитку фахівця.

РОЗДІЛ 2.
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОРОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

2.1. Методи та організація дослідження професійної ідентичності особистості майбутніх психологів

Емпіричне дослідження особливостей саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів здійснювалося з метою виявлення психологічних чинників, що впливають на формування професійної самосвідомості, професійної мотивації, рефлексії та готовності студентів до майбутньої професійної діяльності. Враховуючи складність і багатокомпонентність феномена професійної ідентичності, у дослідженні було використано комплекс взаємодоповнювальних методів, що дозволили всебічно проаналізувати особливості професійного саморозвитку майбутніх психологів.

Методологічну основу дослідження становили принципи системності, наукової об’єктивності, розвитку особистості та єдності свідомості й діяльності. Дослідження ґрунтувалося на положеннях сучасної психологічної науки щодо професійного становлення особистості, професійної ідентичності та саморозвитку майбутніх фахівців психологічного профілю.

Для реалізації поставленої мети було здійснено теоретичний аналіз на основі узагальнення та систематизація наукових психологічних джерел з проблеми професійної ідентичності майбутніх психологів, саморозвитку особистості та професійної ідентичності. Застосування цих методів дало змогу визначити основні наукові підходи до розуміння професійної ідентичності, виокремити її структурні компоненти та психологічні чинники формування.

Для емпіричного дослідження було розроблено методологію дослідження та підібрано комплекс психодіагностичних методик для

визначення психологічних особливостей професійної ідентичності майбутніх психологів.

Зокрема, наступні методики.

1. Методика дослідження статусів професійної ідентичності (автор: Дж. Марсія, 1966). Для визначення рівня сформованості професійної ідентичності студентів було використано методику професійної ідентичності, спрямовану на виявлення рівня професійного самовизначення, усвідомлення професійної ролі та ставлення до майбутньої професії.

2. Методика діагностики рівня рефлексивності**.** З метою вивчення здатності студентів до самопізнання, самоаналізу та професійної рефлексії було використано методику діагностики рівня рефлексивності. Рефлексія розглядалась як важливий механізм професійного саморозвитку майбутнього психолога.

3. Методика дослідження мотивації професійної діяльності**.** Для визначення особливостей професійної мотивації було застосовано методику, що дозволяє оцінити рівень внутрішньої та зовнішньої мотивації професійного навчання і професійного саморозвитку студентів.

4. Методика самооцінки особистості**.** З метою дослідження адекватності професійної самооцінки майбутніх психологів використовувалася методика самооцінки, яка дала можливість виявити рівень упевненості студентів у власних професійних можливостях та готовності до майбутньої професійної діяльності.

5. Анкетування. Додатково було проведено авторське анкетування, спрямоване на виявлення ставлення студентів до професії психолога, їхнього прагнення до професійного саморозвитку, оцінки власної професійної готовності та бачення перспектив професійної самореалізації.

Методи математичної обробки отриманих результатів: кількісного та якісного аналізу даних, зокрема: підрахунок середніх показників, визначення відсоткового співвідношення результатів, а також аналіз взаємозв’язків між

показниками професійної ідентичності, рівнем рефлексії, професійної мотивації та самооцінки.

Емпіричне дослідження проводилося серед студентів спеціальності «Психологія» закладу вищої освіти. У дослідженні брали участь студенти різних курсів навчання, що дозволило простежити особливості формування професійної ідентичності на різних етапах професійної підготовки.

Першою проводиться ***методика дослідження статусів професійної ідентичності*** (автор: Дж. Марсія, 1966). Методика дослідження статусів ідентичності була розроблена Дж. Марсія на основі теорії психосоціального розвитку Е. Еріксона. Науковець розглядав професійну ідентичність як результат процесу професійного самовизначення особистості, що формується через переживання кризи вибору та прийняття професійних зобов'язань. В основу методики покладено два основні критерії:

- наявність або відсутність професійного пошуку;

- рівень сформованості професійних переконань та професійного вибору. Поєднання цих критеріїв дозволило виокремити чотири статуси професійної ідентичності:

1) досягнута ідентичність;

2) мораторій;

3) зумовлена ідентичність;

4) дифузна ідентичність.

Метою методики визначення статусу професійної ідентичності особистості; дослідження рівня професійного самовизначення; виявлення особливостей професійної самосвідомості; оцінку готовності до професійної діяльності; визначення ступеня усвідомленості професійного вибору.

Методика широко використовується у дослідженнях професійного становлення студентської молоді, зокрема майбутніх психологів. Процедура проведення методики. Дослідження може проводитися як індивідуально, так і з групою.

Респондентам пропонується ознайомитися з твердженнями або відповісти на запитання, що стосуються:

- професійних планів;
- ставлення до майбутньої професії;
- впевненості у професійному виборі; професійних цінностей;
- професійної відповідальності;
- готовності до професійного саморозвитку.

Учасники дослідження мають обрати відповідь, яка найбільше відповідає їхнім переконанням та переживанням. Тривалість проведення методики зазвичай становить 20–30 хвилин.

Інструкція для респондентів. «Вам пропонується відповісти на низку запитань, що стосуються Вашого професійного вибору, ставлення до майбутньої професії та професійних планів. Уважно прочитайте кожне твердження та дайте відповідь, яка найбільше відповідає Вашій думці. У дослідженні немає правильних або неправильних відповідей. Важливо, щоб Ваші відповіді були щирими та відображали Ваше реальне ставлення до професійного самовизначення».

Зміст питань методики. У класичному варіанті методики використовуються інтерв'ю або опитувальні твердження, спрямовані на визначення професійного статусу особистості. Питання стосуються таких аспектів: Приклади запитань:

1. Чи впевнені Ви у правильності вибору майбутньої професії?
2. Чи замислювалися Ви над можливістю зміни професії?
3. Наскільки самостійно Ви приймали рішення щодо професійного вибору?
4. Чи маєте Ви чітке уявлення про свою майбутню професійну діяльність?
5. Чи прагнете Ви професійного саморозвитку у сфері психології?
6. Чи відчуваєте Ви сумніви щодо професійного майбутнього?
7. Чи відповідає професія психолога Вашим особистісним цінностям та інтересам?

8. Чи готові Ви докладати зусиль для професійного вдосконалення?
9. Чи маєте Ви сформовані професійні цілі?
10. Наскільки важливою для Вас є професійна самореалізація?

В окремих адаптаціях методики респондентам пропонується оцінювати твердження за шкалою від повної згоди до повної незгоди.

Обробка результатів. Аналіз відповідей дозволяє визначити один із чотирьох статусів професійної ідентичності.

1. Досягнута професійна ідентичність. Характеризується: усвідомленим професійним вибором; сформованими професійними цінностями; професійною впевненістю; готовністю до професійної діяльності.

2. Мораторій. Характеризується: активним професійним пошуком; сумнівами щодо професійного вибору; переживанням професійної кризи; недостатньою визначеністю професійних планів.

3. Передчасна ідентичність. Характеризується: прийняттям професійного вибору без самостійного аналізу; орієнтацією на думку батьків або соціального оточення; недостатнім рівнем професійної рефлексії.

4. Дифузна ідентичність. Характеризується: відсутністю чітких професійних цілей; низьким рівнем професійної мотивації; невизначеністю професійних перспектив; недостатнім інтересом до професійного саморозвитку.

Значення методики у дослідженні майбутніх психологів. ***Методика Дж. Марсії*** дозволяє дослідити рівень професійного становлення майбутніх психологів, особливості їхнього професійного самовизначення та готовність до майбутньої професійної діяльності. Особливу цінність методика має для вивчення процесів професійного саморозвитку, професійної рефлексії та формування професійної самосвідомості студентів-психологів.

Другою використовувалася Методика діагностики рівня рефлексивності, **а**втор методики: А. Карпов (2003). Ця методика у науковому дослідженні використовується як загальновідома психодіагностична процедура у міжнародній та українській психологічній практиці, також є

зарубіжні методику дослідження рефлексії. Проте саме методика А. Карпова є однією з найпоширеніших у дослідженнях професійної рефлексії студентів-психологів.

Теоретичне обґрунтування методики. Методика діагностики рівня рефлексивності спрямована на дослідження здатності особистості до самоаналізу, самоспостереження, усвідомлення власних психічних станів, поведінки та професійної діяльності. У психологічній науці рефлексія розглядається як важливий механізм самопізнання та саморозвитку особистості. Для майбутнього психолога рівень рефлексивності має особливе значення, оскільки професійна діяльність психолога передбачає здатність аналізувати власні переживання, поведінкові реакції, професійні дії та взаємодію з іншими людьми.

Мета методики. Методика спрямована на: визначення рівня розвитку рефлексивності особистості; дослідження здатності до самоаналізу; виявлення рівня усвідомлення власної діяльності та поведінки; оцінку сформованості рефлексивних умінь; визначення здатності особистості до саморозвитку та професійного самопізнання.

Що досліджує методика? Методика дозволяє оцінити: рівень самоспостереження; схильність до аналізу власних думок та переживань; здатність до оцінки власної поведінки; усвідомлення мотивів власної діяльності; рівень професійної рефлексії; готовність до особистісного та професійного саморозвитку.

Процедура проведення методики. Методика може проводитися як індивідуально, так і в групі. Респондентам пропонується серія тверджень, що стосуються особливостей їхнього мислення, самоаналізу та ставлення до майбутньої фахової діяльності. Учасники дослідження повинні уважно прочитати кожне твердження та оцінити ступінь своєї згоди або незгоди з ним. Зазвичай відповіді фіксуються за шкалою:

- «повністю не згоден»;
- «скоріше не згоден»;

- «важко відповісти»;
- «скоріше згоден»;
- «повністю згоден».

Тривалість проведення методики становить приблизно 15–20 хвилин. Інструкція для респондентів. «Вам пропонується низка тверджень, що стосуються особливостей Вашого мислення, поведінки та ставлення до власної діяльності. Уважно прочитайте кожне твердження та визначте, наскільки воно відповідає Вашим особистим переконанням і поведінці. У дослідженні немає правильних або неправильних відповідей. Важливо відповідати щиро та самостійно».

Обробка результатів. Після завершення опитування здійснюється підрахунок загальної кількості балів відповідно до ключа методики. Отримані результати дозволяють визначити рівень рефлексивності особистості.

Критерії визначення рівня рефлексивності.

Високий рівень рефлексивності характеризується:

- розвиненою здатністю до самоаналізу;
- високим рівнем самоспостереження;
- усвідомленням власних емоцій, думок і поведінки;
- прагненням до саморозвитку;
- здатністю аналізувати професійні дії та взаємодію з іншими людьми.

Для майбутніх психологів високий рівень рефлексивності є важливою умовою професійної компетентності та професійного саморозвитку.

Середній рівень рефлексивності характеризується: достатньою здатністю до самоаналізу; періодичним усвідомленням власних переживань і поведінки; помірною схильністю до професійної рефлексії; частковою готовністю до самопізнання та саморозвитку.

Низький рівень рефлексивності характеризується: недостатньою здатністю до самоаналізу; низьким рівнем усвідомлення власних емоцій і поведінки; труднощами у професійному самопізнанні; недостатньою

критичністю до власної діяльності; слабкою орієнтацією на особистісний і професійний саморозвиток.

Значення методики у дослідженні майбутніх психологів. ***Методика діагностики рівня рефлексивності*** є важливим інструментом дослідження професійного становлення майбутніх психологів. Вона дозволяє визначити рівень сформованості рефлексивних умінь, які є необхідною складовою професійної діяльності психолога. Високий рівень рефлексивності свідчить про сприятливі умови розвитку професійної самосвідомості, професійної ідентичності, емоційної компетентності та готовності до професійного саморозвитку.

Третя методика – дослідження мотивації професійної діяльності (автор К. Замфір**,** модифікація**:** А. Реан, (1983). Дана методика дослідження мотивації професійної діяльності є однією з найбільш поширених психодіагностичних методик у вивченні професійної мотивації особистості майбутнього фахівця.

За допомогою цієї методики визначається домінуючі мотиви професійної діяльності людини. У психологічній науці професійна мотивація розглядається як система внутрішніх і зовнішніх спонукань, що визначають ставлення особистості до професійної діяльності, професійного розвитку та професійного самовизначення.

Для майбутніх психологів професійна мотивація є важливою умовою розвитку професійної ідентичності, професійної самосвідомості та готовності до професійної самореалізації.

Метою методики є: визначення структури професійної мотивації особистості; дослідження домінуючих мотивів професійної діяльності; виявлення рівня внутрішньої та зовнішньої мотивації; оцінку професійної спрямованості особистості; визначення психологічних чинників професійного саморозвитку. Методика дозволяє визначити три основні типи професійної мотивації:

1. Внутрішня мотивація (ВМ), яка пов’язана з інтересом до професії; задоволенням від професійної діяльності; прагненням до професійного саморозвитку; професійною самореалізацією; особистісною значущістю професії.

Для майбутніх психологів високий рівень внутрішньої мотивації свідчить про усвідомлений вибір професії та позитивне ставлення до професійної діяльності.

2. Зовнішня позитивна мотивація (ЗПМ): пов’язана з:

бажанням отримати визнання;

прагненням до соціального статусу; матеріальним заохоченням;

схваленням оточення;

кар’єрним зростанням.

Зовнішня негативна мотивація (ЗНМ) пов’язана з: уникненням покарання; страхом осуду; прагненням уникнути невдач; зовнішнім тиском; вимушеним виконанням професійної діяльності. Переважання зовнішньої негативної мотивації може свідчити про недостатню професійну зрілість особистості.

Процедура проведення методики. Методика може проводитися індивідуально або у груповій формі. Респондентам пропонується перелік тверджень або мотивів професійної діяльності, які необхідно оцінити за ступенем їх значущості.

Учасники дослідження повинні визначити, наскільки кожен із запропонованих мотивів є важливим для їхньої професійної діяльності та професійного розвитку.

Тривалість проведення методики становить приблизно 10–15 хвилин. Інструкція для респондентів.

«Вам пропонується оцінити мотиви, які можуть впливати на Ваше ставлення до професійної діяльності. Уважно прочитайте кожне твердження та визначте ступінь його значущості для Вас особисто. Оцінювання здійснюється за шкалою від 1 до 5, де:

- зовсім не важливо;
- маловажливо;
- частково важливо;
- важливо;
- дуже важливо.

Намагайтеся відповідати щиро та самостійно».

Обробка результатів. Після завершення опитування здійснюється підрахунок балів за трьома шкалами: внутрішня мотивація; зовнішня позитивна мотивація; зовнішня негативна мотивація.

Отримані результати дозволяють визначити домінуючий тип професійної мотивації особистості.

Критерії визначення результатів.

Високий рівень внутрішньої мотивації - характеризується:

позитивним ставленням до професії;

прагненням до професійного саморозвитку;

професійною активністю;

усвідомленим професійним вибором;

високою професійною спрямованістю.

Для майбутніх психологів це є показником сформованої професійної ідентичності.

Переважання зовнішньої позитивної мотивації свідчить про наступне:

1) орієнтацію на соціальне схвалення;
2) прагнення до професійного престижу;
3) важливість кар’єрного успіху;
4) залежність професійної активності від зовнішнього стимулювання.

Переважання зовнішньої негативної мотивації може свідчити про:

1) професійну невпевненість;
2) низьку професійну задоволеність;
3) страх професійних помилок;
4) недостатню професійну самореалізацію;

5) труднощі професійного самовизначення.

Значення методики у дослідженні майбутніх психологів.

Методика К. Замфір у модифікації А. Реана дозволяє дослідити особливості професійної мотивації майбутніх психологів та визначити мотиваційні чинники їхнього професійного саморозвитку. Вона є важливим інструментом вивчення професійної ідентичності студентів-психологів, оскільки професійна мотивація безпосередньо впливає на рівень професійної самосвідомості, професійної активності та готовності до майбутньої професійної діяльності.

Таким чином, комплекс методів дослідження дає можливість комплексного дослідження та аналізу психологічних особливостей саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів та дозволяє виявити основні чинники, що впливають на професійне становлення особистості у період професійного навчання.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження особливостей саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів

Підготовка до емпіричного дослідження особливостей саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів проводилася серед студентів спеціальності «Психологія». У дослідженні взяли участь 43 студенти 1–4 курсів денної та заочної форми навчання.

Метою емпіричного етапу дослідження було виявлення особливостей професійної ідентичності, рівня рефлексивності та професійної мотивації майбутніх психологів у процесі професійного навчання.

Для дослідження було використано такі психодіагностичні методики:

1. Методика дослідження статусів професійної ідентичності Дж. Марсія.

2. Методика діагностики рівня рефлексивності А. Карпов.

3. Методика дослідження мотивації професійної діяльності Костянтин Замфір (модифікації А. Реан).

Результати дослідження професійної ідентичності

За результатами методики Джеймса Марсії було встановлено, що у більшості студентів переважає статус досягнутої професійної ідентичності та мораторію.

Зокрема:

у 19 студентів (44 %) виявлено досягнуту професійну ідентичність;

у 14 студентів (33 %) – статус мораторію;

у 6 студентів (14 %) – передчасну професійну ідентичність;

у 4 студентів (9 %) – дифузну професійну ідентичність.

Отримані результати свідчать про те, що значна частина майбутніх психологів характеризується усвідомленим професійним вибором, позитивним ставленням до майбутньої професії та готовністю до професійного саморозвитку. Студенти з досягнутою професійною

ідентичністю демонстрували сформовані професійні цінності, професійну впевненість та чітке бачення професійного майбутнього.

Водночас третина досліджуваних перебуває у статусі мораторію, що характеризується активним пошуком професійного самовизначення, певними сумнівами щодо професійної діяльності та недостатньою професійною визначеністю. Такі результати є закономірними для студентського віку, оскільки саме у період професійного навчання відбувається активне формування професійної самосвідомості.

Невелика частина студентів продемонструвала передчасну або дифузну професійну ідентичність. Це може свідчити про недостатню сформованість професійних цінностей, невпевненість у правильності професійного вибору або недостатній рівень професійної мотивації.

Результати дослідження рівня рефлексивності.

Аналіз результатів методики діагностики рівня рефлексивності показав, що більшість студентів мають середній та високий рівень рефлексивності.

Зокрема:

високий рівень рефлексивності виявлено у 17 студентів (40 %);

середній рівень – у 20 студентів (46 %);

низький рівень – у 6 студентів (14 %).

Студенти з високим рівнем рефлексивності характеризувалися здатністю до самоаналізу, усвідомлення власних емоційних станів, критичного оцінювання власної поведінки та прагненням до саморозвитку. Такі респонденти демонстрували вищий рівень професійної самосвідомості та професійної зрілості.

Середній рівень рефлексивності свідчить про достатню здатність студентів до самоспостереження та професійного самоаналізу, проте в окремих ситуаціях вони можуть відчувати труднощі у глибокому усвідомленні власних професійних переживань та поведінкових реакцій.

Низький рівень рефлексивності був виявлений у незначної частини студентів. Це може ускладнювати процес професійного самопізнання та професійного саморозвитку майбутніх психологів.

Отримані результати підтверджують важливість розвитку рефлексивних умінь у процесі професійної підготовки психологів, оскільки рефлексія є необхідною умовою професійної компетентності та професійної самореалізації.

Для вивчення особливостей мотиваційної сфери було проведене дослідження мотивації професійної діяльності.

Результати методики дослідження мотивації професійної діяльності К. Замфір у модифікації А. Реана показали переважання внутрішньої мотивації діяльності у більшості студентів.

Зокрема:

високий рівень внутрішньої мотивації виявлено у 24 студентів (56 %);

переважання зовнішньої позитивної мотивації – у 13 студентів (30 %);

переважання зовнішньої негативної мотивації – у 6 студентів (14 %).

Студенти з високим рівнем внутрішньої мотивації характеризувалися інтересом до психології, прагненням допомагати людям, бажанням досягти професійної самореалізації та готовністю до професійного самовдосконалення. Вони позитивно оцінювали майбутню професію та виявляли високий рівень професійної спрямованості.

Переважання зовнішньої позитивної мотивації свідчить про орієнтацію окремих студентів на соціальне визнання, професійний престиж та кар’єрне зростання. Такі мотиви також можуть позитивно впливати на професійне становлення особистості, однак є менш стійкими порівняно з внутрішньою мотивацією.

Наявність зовнішньої негативної мотивації у частини студентів може свідчити про професійну невпевненість, страх професійних труднощів або недостатню задоволеність професійним вибором.

Загалом результати емпіричного дослідження свідчать про достатній рівень сформованості професійної ідентичності у більшості майбутніх психологів. Встановлено, що професійна ідентичність тісно пов'язана з рівнем рефлексивності та професійної мотивації особистості.

Студенти з досягнутою професійною ідентичністю характеризувалися вищим рівнем рефлексивності, більш вираженою внутрішньою професійною мотивацією та позитивним ставленням до професійного саморозвитку. Водночас недостатній рівень професійної визначеності супроводжувався нижчим рівнем рефлексії та переважанням зовнішніх мотивів професійної діяльності.

Отримані результати підтверджують, що процес професійного становлення майбутніх психологів супроводжується активним розвитком професійної самосвідомості, професійної мотивації та здатності до саморозвитку. Це свідчить про необхідність створення у закладах вищої освіти сприятливих психолого-педагогічних умов для

Результати проведеного емпіричного дослідження дали змогу виявити психологічні особливості саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів та визначити основні тенденції професійного становлення студентів у процесі професійного навчання.

Аналіз результатів дослідження професійної ідентичності показав, що більшість студентів мають середній рівень сформованості професійної ідентичності. Такі студенти характеризуються позитивним ставленням до майбутньої професії, усвідомленням значущості професійної діяльності психолога та прагненням до професійного самовдосконалення. Водночас частина респондентів виявила недостатню впевненість у власних професійних можливостях, що свідчить про незавершеність процесу професійного самовизначення.

Дослідження рівня рефлексивності засвідчило, що більшість майбутніх психологів мають достатньо розвинені навички самоаналізу та

самоспостереження. Студенти здатні аналізувати власні емоційні стани, поведінкові реакції та професійні труднощі. Високий рівень рефлексії сприяє формуванню професійної самосвідомості та позитивно впливає на процес професійного саморозвитку особистості.

Результати дослідження професійної мотивації показали переважання внутрішньої мотивації професійного навчання. Більшість студентів обрали професію психолога через інтерес до психології, прагнення допомагати людям, потребу в особистісному розвитку та професійній самореалізації. Це свідчить про позитивне ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності та високий рівень професійної спрямованості.

Водночас окремі результати дослідження вказують на наявність певних труднощів у процесі професійного становлення студентів. Частина респондентів продемонструвала недостатній рівень професійної впевненості, високий рівень тривожності щодо майбутньої професійної діяльності та невизначеність професійних перспектив. Це може бути пов’язано з недостатнім практичним досвідом, труднощами професійного самовизначення та високими вимогами до професії психолога.

Аналіз результатів самооцінки показав, що студенти з вищим рівнем професійної ідентичності характеризуються більш адекватною самооцінкою, вищою професійною мотивацією та кращою здатністю до саморозвитку. Натомість студенти з низьким рівнем професійної ідентичності частіше демонстрували невпевненість у власних можливостях, труднощі професійної адаптації та недостатню сформованість професійних цінностей.

Отримані результати підтверджують, що професійна ідентичність майбутніх психологів формується у тісному взаємозв’язку з процесами саморозвитку, професійної рефлексії, професійної мотивації та самооцінки особистості. Важливу роль у цьому процесі відіграють умови професійного навчання, практична підготовка студентів, особистісна активність та спрямованість на професійне самовдосконалення.

Таким чином, результати емпіричного дослідження свідчать про необхідність створення сприятливих психолого-педагогічних умов для розвитку професійної ідентичності майбутніх психологів. Важливими напрямами такої роботи є розвиток професійної рефлексії, формування позитивної професійної мотивації, підтримка професійного самовизначення студентів та стимулювання їхнього особистісного й професійного саморозвитку.

2.3. Рекомендації до програми саморозвитку професійної ідентичності майбутнього психолога

Здійснені дослідження та отримані результати показують, що необхідною умовою розвитку професійної ідентичності є саморозвиток майбутнього психолога, а відсутність цієї якості виключає можливість не лише особистісного, а й професійного саморозвитку.

Професійна ідентичність майбутнього психолога формується у процесі професійного навчання, особистісного розвитку, засвоєння професійних цінностей та набуття практичного досвіду. Важливим чинником її становлення виступає саморозвиток особистості, який забезпечує усвідомлення власної професійної ролі, розвиток професійно значущих якостей та готовність до майбутньої професійної діяльності.

На основі результатів теоретичного та емпіричного дослідження доцільним є розроблення рекомендацій щодо програми саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів. Основною метою такої програми є формування позитивного ставлення до професії психолога, розвиток внутрішньої професійної мотивації, усвідомлення власних професійних перспектив та стимулювання потреби у професійному самовдосконаленні.

Результати емпіричного дослідження особливостей саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів дозволили визначити основні напрями психолого-педагогічної роботи, спрямованої на формування професійної самосвідомості, професійної мотивації та готовності студентів до майбутньої професійної діяльності.

Саморозвиток професійної ідентичності майбутніх психологів є тривалим і багатокомпонентним процесом, який потребує створення сприятливих умов для професійного самопізнання, професійної рефлексії та особистісного саморозвитку студентів. У зв’язку з цим доцільно запропонувати такі практичні рекомендації.

1. Розвиток професійної рефлексії студентів

Однією з важливих умов формування професійної ідентичності є розвиток рефлексивних умінь майбутніх психологів. З цією метою доцільно:

1) використовувати рефлексивні вправи під час навчальних занять;
2) залучати студентів до ведення щоденників професійного самоспостереження;
3) проводити тренінги професійного самопізнання;
4) організовувати групові дискусії щодо професійних труднощів та професійного досвіду.

Розвиток рефлексії сприяє усвідомленню студентами власних професійних можливостей, професійних цінностей та перспектив професійного саморозвитку.

2. Формування позитивної професійної мотивації.

Важливим чинником професійного становлення майбутніх психологів є розвиток внутрішньої мотивації до професійної діяльності та професійного самовдосконалення. Для цього рекомендується:

1) створювати умови для професійної самореалізації студентів;
2) залучати студентів до практичної психологічної діяльності;
3) організовувати зустрічі з практичними психологами;
4) підтримувати професійну активність та ініціативність студентів;
5) сприяти усвідомленню соціальної значущості професії психолога.

Позитивна професійна мотивація забезпечує активну професійну позицію студентів та підвищує рівень їхньої професійної спрямованості.

3. Активізація професійного саморозвитку особистості

Професійна підготовка майбутніх психологів має бути спрямована не лише на формування професійних знань і навичок, а й на розвиток особистості студента. З цією метою доцільно:

1) стимулювати потребу у професійному самовдосконаленні;
2) формувати навички самоосвіти та саморегуляції;
3) розвивати здатність до емоційної саморегуляції;

4) підтримувати прагнення студентів до особистісного зростання;
5) сприяти розвитку емпатії, толерантності та комунікативної компетентності.

Саморозвиток майбутнього психолога є важливою умовою його професійної компетентності та професійної самореалізації.

4. Удосконалення практичної підготовки студентів

Важливу роль у формуванні професійної ідентичності відіграє практична діяльність студентів. З метою підвищення ефективності професійної підготовки доцільно:

1) розширювати можливості проходження психологічної практики;
2) залучати студентів до волонтерської та консультативної діяльності;
3) використовувати тренінгові форми навчання;
4) створювати ситуації професійного моделювання;
5) сприяти розвитку навичок професійної взаємодії.

Практична діяльність дозволяє студентам усвідомити особливості майбутньої професії та сформувати позитивний професійний образ «Я».

5. Створення сприятливого освітнього середовища

Формування професійної ідентичності майбутніх психологів значною мірою залежить від психологічного клімату освітнього середовища. У зв’язку з цим рекомендується:

1) підтримувати атмосферу психологічної безпеки та довіри;
2) сприяти розвитку партнерських взаємин між викладачами та студентами;
3) заохочувати професійну активність студентів;
4) створювати умови для творчої самореалізації;
5) підтримувати професійну самооцінку студентів.

Сприятливе освітнє середовище позитивно впливає на професійне самовизначення та професійний саморозвиток особистості.

6. Використання тренінгових технологій у професійній підготовці

Ефективним засобом розвитку професійної ідентичності майбутніх психологів є соціально-психологічні тренінги. Доцільно впроваджувати:

1) тренінги професійної ідентичності;
2) тренінги розвитку рефлексії;
3) тренінги емоційної компетентності;
4) тренінги професійного самопізнання;
5) комунікативні тренінги.

Такі форми роботи сприяють розвитку професійної самосвідомості, впевненості у власних професійних можливостях та готовності до професійної діяльності.

Програма саморозвитку професійної ідентичності повинна ґрунтуватися на принципах системності, особистісної орієнтованості, активності, рефлексивності та практичної спрямованості. Вона має враховувати індивідуальні особливості студентів, рівень сформованості їхньої професійної мотивації та особливості професійного самовизначення.

Однією з основних рекомендацій є створення умов для розвитку внутрішньої мотивації професійної діяльності. Для цього доцільно використовувати тренінгові заняття, професійно-орієнтовані дискусії, аналіз професійних ситуацій та рефлексивні вправи. Такі форми роботи сприяють усвідомленню значущості професії психолога, формуванню професійних цінностей та розвитку інтересу до майбутньої діяльності.

Важливим напрямом програми є розвиток професійної рефлексії. Майбутній психолог повинен уміти аналізувати власні професійні якості, оцінювати рівень готовності до професійної діяльності та визначати шляхи особистісного і професійного зростання. З цією метою доцільно застосовувати методи самоаналізу, ведення рефлексивного щоденника, вправи на самопізнання та індивідуальні консультації.

Особливу увагу необхідно приділяти розвитку професійно важливих якостей особистості психолога, зокрема емпатії, комунікативних умінь, емоційної стійкості, толерантності та відповідальності. Ефективними

засобами розвитку зазначених якостей є соціально-психологічні тренінги, групові форми роботи, рольові ігри та моделювання професійних ситуацій.

Суттєве значення у формуванні професійної ідентичності має практична підготовка студентів. Участь у психологічній практиці, волонтерській діяльності, професійних семінарах та супервізійних зустрічах сприяє закріпленню професійних знань, формуванню професійної впевненості та усвідомленню власної професійної компетентності.

Однією з рекомендацій є також розвиток навичок професійного самовдосконалення та самоосвіти. Майбутнім психологам доцільно рекомендувати участь у наукових конференціях, вебінарах, тренінгах, професійних майстер-класах, а також самостійне опрацювання фахової літератури. Це сприяє розширенню професійного світогляду та формуванню готовності до безперервного професійного розвитку.

Важливим компонентом програми саморозвитку є формування адекватної професійної самооцінки та позитивного образу Я-психолог. Усвідомлення власної професійної значущості, професійних можливостей та перспектив професійного розвитку сприяє зміцненню професійної ідентичності та підвищенню рівня професійної самореалізації.

Таким чином, реалізація програми саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів сприятиме формуванню стійкої професійної мотивації, розвитку професійно важливих якостей, підвищенню рівня професійної рефлексії та готовності до ефективної професійної діяльності. Комплексний підхід до організації саморозвитку забезпечує успішне професійне становлення особистості майбутнього психолога та формування його професійної ідентичності

Для професійного становлення майбутніх психологів має бути створено навчальні умови формування фахових компетенцій, особистісних та професійних якостей.

Для програми саморозвитку професійної ідентичності було розроблено тренінг саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів.

Тема тренінгу**:** ***Саморозвиток професійної ідентичності майбутнього психолога*»**

Мета тренінгу: сформувати навички саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів через розвиток професійної мотивації, професійної рефлексії, усвідомлення власних особистісних якостей та формування професійних якостей, позитивного образу «Я – практичний психолог та мої ролі в майбутній професії».

Завдання тренінгу

- розвинути усвідомлення значущості професії психолога;
- сформувати позитивне ставлення до майбутньої професійної діяльності;
- сприяти розвитку професійної рефлексії;
- визначити професійно важливі якості психолога;
- активізувати внутрішню мотивацію професійного розвитку;
- розвинути навички самоаналізу та самопрезентації.

Тривалість тренінгу: 120 хвилин.

Форма проведення. Груповий тренінг.

Необхідні матеріали. Аркуші паперу, ручки, стікери, ватман, маркери.

Структура тренінгу

1. Вступна частина (15 хв)

Вправа «Професійна самоідентифікація»

Мета: створення позитивної атмосфери та актуалізація професійної самоідентифікації.

Хід вправи:

Учасники по черзі називають своє ім’я та продовжують фразу:
«Я навчаюся на практичного психологом для того, щоб …».

Після висловлювань тренер узагальнює відповіді та підкреслює значення внутрішньої професійної мотивації.

Вправа **«*Принципи взаємодії в групі*»**

Мета: формування безпечного та довірливого середовища.

Хід вправи.

Учасники спільно визначають правила роботи групи:

- конфіденційність;
- взаємоповага;
- активність;
- щирість;
- доброзичливість.

Правила записуються на ватмані.

2. Основна частина (85 хв)

Вправа 1**. «*Професійний портрет – образ психолог*а» (15 хв)**

Мета: усвідомлення професійно важливих якостей психолога.

Хід вправи:

Учасники об'єднуються у малі групи та створюють перелік якостей, якими повинен володіти професійний психолог.

Після обговорення кожна група презентує результати.

Обговорення:

Які якості є найбільш важливими?

Які з них уже сформовані?

Над чим потрібно працювати?

Вправа **2. «*Моя професія – і мій професійний Я-образ*» (20 хв)**

Мета: розвиток професійної рефлексії та самоаналізу.

Хід вправи:

Учасникам пропонується письмово відповісти на питання:

1. Яким психологом я хочу стати?
2. Які мої сильні сторони?
3. Які труднощі можуть виникнути у професійній діяльності?
4. Що мені потрібно розвивати для професійного становлення?

Після виконання вправи проводиться добровільне обговорення відповідей.

Очікуваний результат: формування усвідомлення власних професійних ресурсів та перспектив розвитку.

Вправа **3. «*Практичний психолог: Я і мої професійні цінності*» (15 хв)**

Мета: визначення значущих професійних цінностей практичного психолога.

Хід вправи:

Учасникам роздаються картки зі словами:

- допомога людям;
- професійний успіх;
- самореалізація;
- престиж;
- матеріальна стабільність;
- розвиток;
- підтримка інших;
- професійне визнання.

Здобувачам, як майбутнім психологам, необхідно обрати 3 найбільш важливі цінності та пояснити свій вибір.

Обговорення:

Тренер акцентує увагу на ролі цінностей у формуванні професійної ідентичності.

Вправа **4. «*Професійне зростання – етапи побудови перспективи*» (20 хв)**

Мета: формування позитивного образу професійного майбутнього.

Хід вправи:

Учасникам пропонується уявити себе через 5 років у професії психолога та описати:

1) місце роботи;
2) професійні досягнення;
3) особистісні якості;
4) професійні цілі.

Після цього учасники презентують власне бачення професійного майбутнього.

Очікуваний результат: розвиток професійної мотивації та усвідомлення професійних перспектив.

Вправа 5. «Я та мої ресурси – шлях до професійного саморозвитку**» (15 хв)**

Мета:

актуалізація внутрішніх ресурсів особистості.

Хід вправи:

Учасники записують:

1) свої сильні сторони;
2) знання та навички;
3) особистісні ресурси;
4) людей, які підтримують їхній професійний розвиток.

Після виконання вправи проводиться коротке обговорення

3. Завершальна частина (20 хв)

Вправа **«**Проективна методика – продовж речення**»**

Мета: рефлексія отриманого досвіду.

Хід вправи:

Учасники по черзі завершують фрази:

«Мені вдалося зрозуміти свій образ психолога, як …»

«Мені сьогодні на тренінгу було важливим …»

«Тренінг допоміг мені визначитися з …»

Вправа «Уяви себе в майбутньому - Який я психолог, який мій кабінет ….**»**

Мета: закріплення позитивного образу професійного «Я».

Хід вправи:

Учасники пишуть коротке побажання собі як майбутньому фахівцю та зачитують його групі.

Очікувані результати тренінгу. Після проходження тренінгу учасники:

- усвідомлюють значущість професії психолога;
- визначають власні професійні цілі;
- підвищують рівень професійної мотивації;
- розвивають професійну рефлексію;
- формують позитивний образ «Я уявляю себе в майбутньому практичним психологом»;
- усвідомлюють необхідність професійного саморозвитку.

Висновок

Запропонований тренінг спрямований на саморозвиток професійної ідентичності майбутніх психологів через активізацію процесів самопізнання, професійної рефлексії та формування внутрішньої мотивації професійного становлення. Використання інтерактивних вправ сприяє розвитку професійно важливих якостей, усвідомленню професійних перспектив та готовності до майбутньої професійної діяльності.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне та емпіричне дослідження психологічних особливостей саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів. Актуальність дослідження зумовлена зростанням вимог до професійної підготовки майбутніх психологів, необхідністю формування у студентів професійної самосвідомості, професійної мотивації, рефлексивності та здатності до професійного саморозвитку в умовах сучасних суспільних викликів.

У результаті теоретичного аналізу наукової літератури встановлено, що професійна ідентичність є складним багатокомпонентним психологічним утворенням, яке відображає усвідомлення особистістю своєї належності до професійної спільноти, прийняття професійних цінностей, норм і професійної ролі. Визначено, що професійна ідентичність формується у процесі професійного самовизначення, професійної соціалізації та особистісного розвитку майбутнього фахівця.

Проаналізовано основні наукові підходи до розуміння професійної ідентичності у працях зарубіжних та українських учених. Встановлено, що важливий внесок у дослідження проблеми ідентичності зробили Ерік Еріксон, Джеймс Марсія, Дональд Сьюпер, а також сучасні українські дослідники професійного становлення особистості. У сучасній психологічній науці професійна ідентичність майбутніх психологів розглядається як динамічне психологічне утворення, що включає когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти.

У роботі встановлено, що процес професійного навчання є важливим етапом формування професійної самосвідомості та професійної ідентичності майбутнього психолога. Саморозвиток особистості у період професійної підготовки пов’язаний із розвитком рефлексивності, професійної мотивації, професійного самопізнання, емоційної зрілості та готовності до професійної діяльності.

Особливу увагу у дослідженні приділено когнітивно-поведінковому підходу до саморозвитку особистості та формування професійної ідентичності майбутнього психолога. Встановлено, що когнітивно-поведінкова терапія розглядає професійне становлення особистості як процес усвідомлення та трансформації когнітивних установок, розвитку адаптивних поведінкових стратегій, професійної рефлексії та емоційної саморегуляції. Формування позитивного професійного образу «Я» сприяє професійній впевненості, професійній самореалізації та професійному саморозвитку особистості.

У процесі емпіричного дослідження було визначено психологічні особливості саморозвитку професійної ідентичності майбутніх психологів. Дослідження проводилося серед 43 студентів спеціальності «Психологія» 1–4 курсів денної та заочної форми навчання. Для досягнення мети дослідження було використано комплекс психодіагностичних методик: дослідження статусів професійної ідентичності Дж. Марсія; діагностика рівня рефлексивності А. Карпов; дослідження мотивації професійної діяльності К. Замфір.

Результати емпіричного дослідження показали, що у більшості студентів переважає досягнута професійна ідентичність та статус мораторію. Це свідчить про наявність у студентів професійної спрямованості, позитивного ставлення до майбутньої професії та прагнення до професійного саморозвитку. Водночас частина студентів демонструє недостатню професійну визначеність, що проявляється у професійних сумнівах та невпевненості щодо майбутньої професійної діяльності.

Результати дослідження рівня рефлексивності засвідчили, що більшість майбутніх психологів мають середній та високий рівень розвитку рефлексії. Встановлено, що рефлексивність є важливим чинником професійного самопізнання, професійної самосвідомості та професійного саморозвитку особистості. Студенти з вищим рівнем рефлексивності характеризувалися

більш усвідомленим ставленням до професійного вибору, вищою професійною активністю та готовністю до професійного самовдосконалення.

Дослідження мотивації професійної діяльності показало переважання внутрішньої професійної мотивації у більшості респондентів. Майбутні психологи виявляли інтерес до психології, прагнення допомагати людям, професійно самореалізовуватися та вдосконалювати власні професійні компетентності. Водночас у частини студентів виявлено переважання зовнішньої позитивної або зовнішньої негативної мотивації, що може свідчити про недостатню професійну зрілість або труднощі професійного самовизначення.

У ході дослідження встановлено взаємозв'язок між рівнем професійної ідентичності, рефлексивністю та професійною мотивацією студентів. З'ясовано, що студенти з досягнутою професійною ідентичністю характеризуються вищим рівнем рефлексивності, більш вираженою внутрішньою мотивацією та позитивним ставленням до професійного саморозвитку. Це підтверджує важливу роль професійної самосвідомості та особистісної активності у процесі професійного становлення майбутнього психолога.

На основі результатів теоретичного та емпіричного дослідження розроблено практичні рекомендації щодо розвитку професійної ідентичності майбутніх психологів. Визначено, що ефективними напрямами психолого-педагогічної роботи є розвиток професійної рефлексії, формування позитивної професійної мотивації, активізація професійного саморозвитку, удосконалення практичної підготовки студентів та створення сприятливого освітнього середовища.

Отже, результати проведеного дослідження підтверджують, що професійна ідентичність майбутніх психологів формується у процесі активного саморозвитку особистості, професійного самопізнання та професійної соціалізації. Важливими психологічними чинниками її формування є професійна мотивація, рефлексивність, професійна

самосвідомість та готовність до професійного самовдосконалення. Формування професійної ідентичності є необхідною умовою професійної компетентності, професійної самореалізації та ефективної професійної діяльності майбутнього психолога.

Здійснений аналіз наукових джерел дозволив узагальнити наступні фактори, що впливають на формування рівнів професійної ідентичності майбутніх психологів, зокрема: комунікативну толерантність, активну позиція у професійному розвитку, високий рівень пізнавальної активності і переважання розвинену емпатію та емоційну чутливість.

Успішність розв’язання проблеми саморозвитку професійної ідентичності залежить від особистої психологічної спрямованості майбутнього психолога у професійному становленні, від його індивідуально-психологічних якостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук І. П. Формування позитивної Я-концепції особистості майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки: автореферат канд. дис. К. 2003. 21 с.
2. Андрієвська-Семенюк О.П. Формування професійної ідентичності майбутніх психологів. Львівський державний університет безпеки життєдіяльності. 2020. №21 С. 102-106
3. Балахтар В. В. Соціально-психологічний тренінг і маніпуляція: навч-метод. посіб. Вижниця : Черемош, 2015. 432 с.
4. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Київ-Рівне: Видавець Олег Зень, 2007. 172 с.
5. Васильєва О. А. Професійна діяльність вчителя і основи самореалізації. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*: Зб. наук. праць. 2006. Вип. 37. С.83-90.
6. Васильєва Ольга. Професійний саморозвиток майбутніх психологів. *Європейські гуманітарні дослідження: держава та суспільство (EHS:SS*) 2020. Вип. 3 (1) С. 215-223. file:///D:/Downloads/221-Article%20Text-289-1-10-20201214.pdf
7. Вірна Ж. П. Мотиваційно-смислова регуляція у професіоналізації психолога: монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. 320 с.
8. Вірна Ж. П. Особливості професійної ідентифікації та індивідуального стилю саморегуляції психологів. *Психологічні перспективи*. 2003. Випуск 4. С. 77-82.
9. Дружиніна І. А. Психологічні чинники розвитку професійної ідентичності майбутніх практичних психологів : автореф. дис. … канд. психол. наук : 19.00.07 / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2009. 20 с.

10. Іващенко А. І. (2020) Професійна рефлексія як механізм саморозвитку майбутніх психологів. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Націон. педаг. ун-тет ім. М.П. Драгоманова. 248 с.
11. Камінська С. В. Соціально-психологічні чинники професійної маргінальності випускників ВНЗ : дис. … канд. психол. наук : 19.00.05. Херсон, 2016. 216 с.
12. Кокун О. М. Особливості професійної спрямованості, компетентності та професійно важливих якостей фахівців професій типу “людина-людина” у порівнянні із фахівцями професій інших типів. *Актуальні проблеми психології.* Зб-к наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Випуск 12. 2012. С. 90-97.
13. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. К.: ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2012. 200 с. URL : http://appsychology.org.ua/index.php/ua/36-zmist-vydan/160-tom-5-vipusk-12
14. Конівіцька Т. Я. Формування риторичної компетентності майбутніх психологів у закладах вищої освіти : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2020. 342 с
15. Кришталь А. О. Психолого-педагогічні умови формування навичок професійного саморозвитку у майбутніх психологів служби цивільного захисту. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2023. Т. 1, № 208. С. 151–156.
16. Кузікова С.Б. (2020) Психологічні основи становлення суб’єкта саморозвитку в юнацькому віці. Монографія. Суми: Видавництво СумДПУ. 324.
17. Кузікова С. Б. Психологія саморозвитку : навч. посіб.; Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми : МакДен, 2011. 149 с.
18. Лукомська С. О., Чуйко О. В. Термінологічні аспекти професійної ідентичності. *Науковий вісник Миколаївського державного університету*

імені В.О. Сухомлинського : зб. наук. праць. Т. 2. Вип. 11 (99). Миколаїв, 2013. С. 184-187.

19. Мазур Л. І. Самоідентичність особистості як філософсько-антропологічна проблема: монографія. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2012. 432 с.
20. Мась Н. М. Психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності у майбутніх військових психологів : дис. канд. психол. наук. Хмельницький: НАДПСУ ім. Б.Хмельницького, 2011. 213 с.
21. Максименко С.Д. Розуміння особистості як передумова екологізації життєвого простору *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. К., 2003. – Т. 7, ч. 1 – С. 7-12
22. Мова Л. В. Психологічні особливості забезпечення особистісної самореалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07. Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2003. 20 с.
23. Мирошник О. Рефлексивність та регуляторний потенціал особистості. *Психологія і особистість*. 2020 № 2 (18). 234 - 246.
24. Омельченко Т.В. (2018) Саморозвиток майбутніх психологів в період професійного навчання. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, VI (75), Issue: 181. P. 69-72.
25. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія професійної діяльності. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 456 с.
26. Остапенко І. В. Стратегії та технології активізації самоідентифікування молоді: методичний посібник. НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ, 2018. 113 с.
27. Панасенко Н. М. Оптимізація розвитку професійної мотивації та спрямованості на етапі професійної підготовки засобами мотиваційного тренінгу *Актуальні проблеми психології.* Зб-к наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том.

V: *Психологія праці. Експериментальна психологія*. Випуск 12. 2012. С. 166-175.

28. Професійна діагностика / упорядник Т. Гончаренко. Київ, 2005. 120 с.
29. Психологічні аспекти професійної підготовки конкурентоздатних фахівців: монографія / за ред. Руденко Л. А. Київ:, 2012. 170 с.
30. Перетятько Л. Г., Тесленко М.М. Професійна самоідентичність майбутніх психологів у закладах вищої освіти. Психологія і особистість. 2022. No 2 (22). С.139-151.
31. Савчин М. В. Моральна свідомість та самосвідомість особистості: монографія. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2009. 288 с.
32. Сивогракова З. А., Алєксєєнко Н. В. Психологія розвитку та професійного становлення особистості : Конспект лекцій. Харків: УкрДУЗТ, 2019. 60 с.
33. Сафін О. Особистісне та професійне самовизначення як психологічна основа реалізації особистості в діяльності. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2022. Вип. 12. С. 108 – 114.
34. Титаренко Т. М. Життєве конструювання особистості: у пошуках себе і свого життя. Київ: Каравела, 2020. 368 с.
35. Тищенко Л. В. Самоідентичність особистості як загально-психологічна проблема. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки. 2013. Т. 2. Вип. 10. С. 299-303.URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2013_2_10_596.
36. Чепелєва Н. В. Психологія особистісного розвитку в системі професійної підготовки психологів. Київ: Педагогічна думка, 2019. 312 с.
37. Шевченко Н. Ф. Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти: автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.07. Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. К., 2006.
38. Erikson E. H. Identity: Youth and Crisis. New York: W. W. Norton & Company, 1968. 336 p.

39. Marcia J. E. Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1966. Vol. 3. P. 551–558.

40. Marcia J. E. Identity in adolescence. Handbook of adolescent psychology (ed. by J. Adelson). N.Y., John Wiley, 1980. P. 139-143

41. Holland J. L. Making Vocational Choices: A Theory of Careers. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, 1997. 303 p.

42. Zeer E.F. (2015). Psychology of professions: a textbook for university students.- Yekaterinburg: Business Book.